Реалистик сюжет сызыгы күп каршылыклар ярдәмендә җәмгыятьтәге бик күп проблемаларны ача: битарафлык,комсызлык (Флүс, Алмаз), эчкечелек (Алмаз), азгынлык (Әлфидә, Алмаз). Җыеп әйткәндә, әдип бер гаилә эчендәге катлаулы мөнәсәбәтләрне сурәтләп, чорның гаять каршылыклы якларын ача. Рухи һәм матди кыйммәтләргә мөнәсәбәт характерларның асылын билгели. Яшьлек, мәхәббәт, намус кебек мөһим мәсьәләләр З. Хәкимнең «Сәер кыз» драмасында да күтәрелә. Ул «... интеллектуаль эчтәлекле әсәр булып тора һәм анда сәнгатьнең асылы, тормыштагы әһәмияте, сәнгать кешеләре турында җитди бәхәс бара» [1]. Яшь кыз Дилбәрнең авыл клубын бизәргә килгән рәссам Мөхтәр белән сәнгатьтәге матурлык турындагы бәхәсе тормыштагы, яшәештәге матурлык дәрәҗәсенә үсә. Мөхтәр үзен матурлык тудыручы, шуңа күрә дә үз эшен кешеләргә кирәк дип саный. Рәссам фикеренчә, матурлыкны күрә белү кешенең күңелебелән бәйле. Тик «иҗат, сәнгать, матурлык төшенчәләре кеше шәхесе белән бәйле, ә кешенең исә матур әйберне үзенеке генә итәсе килә» [1]. Дилбәр белән Әсәд, Рания белән Әүхәд арасындагы шәхси мөнәсәбәтләр дә шуны раслый. Ранияне мәсәлән, эшмәкәр Әүхәдтән аерылуындатөп сәбәп – ирнең хатынын үз шәхси милке итеп санавында. Армиядән отпускка кайткан, Дилбәрне яратып йөргән Әсәд тә кызны вәгъдәсендә тормауда, аны рәссам Мөхтәр белән аралашуда, хыянәт итүдә гаепли, гомумән, үз-үзен тотышы, кызга шәхси милке итеп каравы беләнүзенең түбән җанлы, тупас, тәрбиясезкеше булуын күрсәтә. З. Хәким үзенең геройларын "җиде юл" чатына алып килә һәм шул урында ул аларның кешелек сыйфатларын сыный һәм бу критерийлар шактый ук катгый булып чыга. Аның карашынча, башкаларны санламыйча, гел үзеңне генә кайгыртудан килгән **бәхет**- хурлык тәнкыйтьләнергә тиеш. Драматург Рания белән Әүхәд, Дилбәр белән Әсад образлары аша бик мөһим бер проблеманы ачыклый: бәхетле булу өчен «пар канат» булу гына җитми, гаилә тормышын уңышлы кора белү, бер-береңне хөрмәт итеп, аңлап яшәү дә кирәк. Моның өчен җәмгыятьтә сәламәт әхлакый кануннар, кешелекле принңиплар яшәргә тиеш. Дилбәр, Рания образлары ярдәмендә авторның мәхәббәт конңепңиясендә ярату, шатлык, бәхет белән бергә, борчу китерүе турындагы фикере яңгырап кына калмый, ә соңгысының вакыйга-күренешләрдә өстенлек итүе дә билгеләнә.

Драмада Дилбәр хыял белән яшәүче, тормышта бәхетен табарга омтылган авыл кызы буларак сурәтләнә. Күренә ки, Дилбәр башкаларгаохшамаган матурлык эзләүче, сизгер, нечкә күңелле кеше. Шуңа күрә дә кешеләр аны «сәер», үзгә буларак бәялиләр. Яшәештә матурлыкны гына күрергә теләгән кызны әхлакый-соңиаль проблемалар борчый. Кыз үзенең хыял–омтылышлары белән шәхес иреген яклый. Табигать һәм сәнгать матурлыгын күрә белүче бу герой кешеләр арасындагы әхлаксызлыкны, гаделсезлекне, ваемсызлыкны кага. Рания белән Дилбәрнең бүгенге яшәешкә, җәмгыятькә бәяләре, уй-фикерләре тирән мәгънәгә ия. Алар фикеренчә, хезмәт, намус, батырлык, дуслык, тугрылык кебек сыйфатлар гына кешене чын кеше итеп таныта. Бу бәйләнеш – аларның яшәү мәгънәсе, эчке дөньяларының матурлыгы, сафлыгы.

Җыеп әйткәндә, З. Хәким «Сәер кыз», «Очраклы очрашу» драмаларында яшьләрнең хис-кичерешләрен бәяләү аша яшәү мәгънәсе турындагы бәхәсне үстерә. Әсәрләрдә б**әхет исә** кешенең җиһандагы яшәеш, тормыш фәлсәфәсе белән тыгыз бәйләнештә торуын ассызыклый. Заман кешеләренең яшәү рәвешенә, уй-хыялларына, әхлакый сыйфатларына, рухи дөньяларындагы үзгәрешләргә игътибар итә.Төп сюжет сызыгындагы каршылык ачыклануга, яшәешнең бер кануны укучыга мәгълүм була: кешеләртөрле —кайберәүләр үз файдасы өчен яши, ә кемнәрдер матурлык эзләп, җәмгыятьтәге көнитеш тәртипләрен кабул итмичә, каршылыкка керә.

Әдәбият

1. Закирҗанов Ә.М. Эзләнү юлында (Зөлфәт Хәкимнең соңгы еллар иҗатына бер караш) // kpfu.ru/staff_files/F1386649134/З Хаким.doc (дата обращения: 25. 09. 2017).
2. Хәким З. Кайда син, Атилла? – Казан: Татар.кит.нәшр., 2013. – 431 б.

УДК 811.1/.8

О.А. Морозова

Казанский федеральный университет, г. Елабуга, Россия

ПРОБЛЕМЫ ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЙ ФИКСАЦИИ НЕКОДИФИЦИРОВАННОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ

Аннотация. *В статье излагаются основные проблемы составления словарей некодифицированной составляющей нефтяного профессионального языка. Лексикографы не оказывают достаточного внимания*

некодифицированной части профессиональных подъязыков и социолектов. Это происходит по ряду причин, а именно: сложности фиксации единиц; отсутствие системности, которой обладают термины; стилистической сниженности.

***Ключевые слова:** лексикография, подъязык, фиксация языковой единицы, профессиональный словарь, межкультурная профессиональная коммуникация.*

O.A. Morozova

Kazan Federal University, Elabuga, Russia

LEXICOGRAPHICAL PROBLEMS OF UNCODIFIED SUBLANGUAGE FIXATION

***Abstract.** The Article outlines the main problems of uncodified professional language units' fixation. Lexicographers don't pay special attention to uncodified professional languages. It happens according to the variety of reasons, namely: complexity of units fixation, absence of systemacy that terms possess and because of stylistic decrease in value.*

***Key words:** lexicography, sublanguage, language units' fixation, professional dictionary, multicultural professional communication.*

Специфика фиксации языковой единицы в профессиональном словаре сложна и многообразна. Следует исходить из следующих положений.

Одним из самых важных аспектов изучения межкультурной профессиональной коммуникации является исследование зависимости ее эффективности от степени овладения субъектами коммуникации коммуникативной компетентностью, что предполагает владение не только кодифицированной, но и некодифицированной частью профессионального языка [2].

Исследователи не регистрируют ненормативные единицы, не оказывают достаточного внимания некодифицированной части профессиональных подъязыков и социолектов по ряду причин, а именно: 1) сложность фиксации единиц; 2) отсутствие системности, которой обладают термины; 3) динамичность форм и значений составляющих профессионального некодифицированного тезауруса; 4) размытость значений единиц; 5) стилистическая сниженность, граничащая с обесцененностью [1, с. 59.].

Словарь профессионального нефтяного подъязыка демонстрирует состав некодифицированного варианта нефтяного языка, используемого нефтяниками США в неофициальном общении, а также архаизмы и историзмы, употреблявшиеся на буровых станциях, информирует о семантических, структурных и грамматических особенностях и возможностях языковой единицы – леммы, дает этимологические и культурно-исторические сведения о лексикографируемой единице и, наконец, иллюстрирует реальное употребление ее в языке и речи. В связи с этим словарь выполняет несколько социально-значимых функций: информативную, коммуникативную и нормативную, не являясь энциклопедическим, не предоставляет сведений по отдельным сферам нефтяного дела.

Все единицы, имеющие соотнесенность с тематикой бурения и функционирующие в английском языке, в зависимости от сферы употребления можно разделить на: 1) «нефтяные», функционирующие только или преимущественно в профессиональном нефтяном подъязыке; например, **blow out,** сущ. выброс, accidental escape of oil and gas from a well during the drilling stage; б) депрофессионализмы, единицы «нефтяного» происхождения, значение которых не имеет параллелей в терминосфере соответствующего вида деятельности. Например, **buddy system,** работа в паре (метод обучения без отрыва от производства, при котором новичок работает в паре с опытным специалистом); **bubba, сущ, самый сильный бурильщик в бригаде**; 2) «интерпрофессионализмы», принятые и используемые в других профессиональных подъязыках, происхождение которых установить в настоящее время не представляется возможным: **in commission,** нефт. в исправности; в готовности; **out of commission**, нефт. в неисправном состоянии; вышедший из строя; непригодный к эксплуатации. Таким образом, основными принципами организации профессионального словаря считаем этимологический, тематический, функциональный.

Большая часть единиц образована от слов американского варианта английского языка или американских нефтяных терминов. Например, **drillmaster,** сущ. 1. (НБАРС) амер. воен. инструктор по строевой подготовке; 2. разведочный станок; 3. буровой мастер; **to recover fish**, поднимать оставленный в скважине инструмент; **holer,** сущ. бурильщик; забойщик

В структуре словарной статьи выделяется восемь зон: заголовочное слово, грамматическая зона, зона шифров, функционально-стилистическая зона, зона значения, зона контекстов, фразеология, зона

комментариев [3]. Принадлежность слова к тому или иному грамматическому разряду (части речи) обозначается непосредственно пометами: гл., *прил., числ., прич., межд., сущ.* (см. Список условных сокращений). Например, **network**, *сущ.* сейсмическая сеть; **hole-in,** глаг. забуривать скважину; **to carry a wet hole**, шутл. бурить сухую скважину (в которой приток воды не закрыт); **monkey (-) board, насм. площадка для верхового рабочего.**

Значение слов и словосочетаний в Словаре раскрываются в кратком определении, необходимом для их понимания и употребления. Например, case, сущ. 1. кожух; обшивка; оболочка; чехол; 2. корпус; 3. цементированный слой; case, гл. крепить (ствол скважины) обсадными трубами;**casing,** сущ. 1. обшивка; оболочка, обивка; опалубка ● **cover**; 2. обсадные трубы; ◊ **to case in**, обсаживать (трубы); ◊ **to case off**, 1. крепить (ствол скважины) обсадными трубами; 2. закрывать (воду) трубами; перекрывать трубами (водоносный горизонт, зону обрушения); изолировать; **wild cat,** разведочная скважина; поисковая скважина (на малоисследованной площади).

Вслед за толкованием значения слова или словосочетания в кавычках помещается одна или чаще две иллюстрации использования единицы в нефтяном языке. Например, **driller, сущ**. 1. **бурильщик**; 2. **буровой мастер**". *Then the* ***driller*** *is above the derrickman--he operates the equipment and monitors everything that's going on".* By Ben Sandmel, Roughnecks On A Drilling Rig.

После толкования значений, иллюстраций использования однословных жаргонизмов, а также после производных слов в гнезде за знаком ◊ помещаются фразеологические единицы, общее значение которых не определяется непосредственно значением данного слова. Такие устойчивые единицы сопровождаются особым толкованием и пометами, например, **drive,** гл. 1. забивать (трубы ударной бабой при проходке наносов); 2. проходить (горизонтальную выработку) ◊ **to drive a borehole**, бурить скважину; ◊ **to drive a well**, проходить скважину; ◊ **drive shaft** 1. приводной вал; 2. ведущий вал; **fish**[1]**,** сущ. 1. оставленный в скважине предмет; 2. часть инструмента, упавшего в скважину ◊ **to recover fish**, поднимать оставленный в скважине инструмент; **fever,** сущ. лихорадка ◊ **channel fever,** *L*A радость и возбуждение на буровой накануне смены вахты ● *«An expression popular on Louisiana rigs is «****channel fever****,» which describes the excitement which prevails the night before a crew change, when everyone is about to go home».* Sandmel B. Roughnecks On A Drilling Rig [4].

Литература

1. Гак В.Г. Двуязычный словарь активного типа //Язык – система. Язык – текст. Язык – способность. – М.: РАН, Ин-т русского языка, 1995. – С.53-62.
2. Солнышкина М.И., Морозова О.А. Состав и микроструктура словаря профессионально-го жаргона (на материале Словаря русского профессионального нефтяного жаргона) //Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В.П.Астафьева: Гуманитарные науки, Красноярск: КГПУ, 2005. – С.27 – 31.
3. Морозова О.А. Проницаемость лексических систем социальных вариантов речи и их взаимов-лияние (на материале русского варианта профессионального нефтяного подъязыка) // Язык и методика его преподавания. – Казань: КГУ, 2006.
4. Морозова О.А. Специфика межъязыковой асимметрии при категоризации артефактов, лиц и действий в профессиональных языках (на материале лексики русского и английскоговариантов профессионального нефтяного подъязыка) Автореф. дис. … канд. филол. наук. – Казань: Татарский гос. Гумманитарно-педагогический университет, 2006. – 24 с.

УДК 81-26

Г.Р. Муггасимова

Казанский федеральный университет, г. Казань, Россия

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ЭТНОГРАФИЧЕСКИХ РЕАЛИЙ С ТАТАРСКОГО ЯЗЫКА НА ТУРЕЦКИЙ

Аннотация. *В статье проанализирована специфика перевода реалий с татарского языка на турецкий на материале произведения Рабита Батуллы «Алып батыр маҗаралары (Каһарманнар кыйссасы)». В исследовании рассматриваются особенности передачи этнографических реалий. Выявлены приемы и способы перевода. Затрагиваются проблемы, с которыми можно столкнуться при переводе реалий.*

Ключевые слова: *реалия, перевод, татарский язык, турецкий язык, Рабит Батулла.*